

Tamna strana duge

Grafički roman Iztoka Sitar bavi se heroinskom zavisnošću. On je kombinacija društvene ironije, sirovih činjenica i grotesknog realizma, *hardcore* bajka za odrasle koji imaju decu. Njegov sinopsis bi bio: prvi poljubac, prva simpatija, prva ljubav, prva menstruacija, prvo pijanstvo, prvi seks, prvi džoint, prvi trip, prvi ekstazi, i na kraju – prvi heroin

“PRVO ŠTO SAM ugledala bilo je užasno lice, ko ne bi zaurloa? Moja majka je bila ogromna žena. Bojala sam se nje još dok me je dojila... a inače sam bila prepuštena očevoj brizi.” Otuđenost u ovoj pripovesti je sveopšta. Njen ironični ton savršeno pogađa nelagodnost jednog odrastanja. Kod Ane nelagodnost odrastanja rađa osećaj nepripadanja. Nepripadanje će kasnije poroditi buntovnost. Sasvim drugo pitanje je kvalitet te buntovnosti. Sitarova junakinja živi jedno relativno obično detinjstvo, iako ono za junakinju samu kao da nejasno dopire iz daljine. No, za sada, na početku pripovesti, Sitar se bavi naivnošću odrastanja koje je – ipak znatiželja. Kad rastemo svi smo znatiželjni, zar ne? Anina znatiželja će kopati svoje puteve, tražiti prečice koje bi trebalo da premoste osećanje *tuđosti* spram života i sebe.

Prve table *Dnevnika Ane Tank* ne sasvim razgovetnim znacima, ali neumitno i smišljeno uspostavljaju “mizanscen” jedne disfunkcionalne porodice, način na koji će se odvijati psihofizičko učešće aktera u nastaloj dramskoj situaciji. Odnosi u porodici, ekonomska situacija, nepostojanje komunikacije, “usput doživljene” laži... Prve neadekvatne reakcije na frustracije jesu Anin pokušaj manipulisanja drugima, pokušaj ovladavanja malim, ali rastućim čudovištem koje se zove život. Čitava prva polovina ovog grafičkog romana jeste polagano tempiranje eksplozivnog mehanizma koji će se u drugom delu osloboditi rušilačkom snagom.

Ovo je hrabra i, što je posebno važno, nepatetična priča o patologiji zavisnosti. Smatram je autentičnim presedanom u stripskom medijskom pejzažu. A pronalaženje odgovarajućeg tona ovde je sve, jer pričati o jednoj od najtežih oblika zavisnosti, heroinskoj, koju često izjednačavaju s putem ka smrti, hodanje je po ivici noža. Za tren se autor priče o heroinu može

poklizati u medicinsko-propagandni plakat ili, pak, u romantizovanje heroinske priče. Sitar bira *ich* formu pripovedanja, dakle: pripovedam ja, Ana. Osamnaest godina je stara. Već dve godine je na metadonu.

U KNJIZI KAO U OGLEDALU: Iztok Sitar se prvi put albumski predstavlja čitaocima van Slovenije. Rođen 1962. u Ljubljani. Prvi strip objavio je 1984. Prvi album erotsko-metafizi-

to i priča o ljubavi, spolnosti i intimnosti, bilo o dubokom poniranju u seks ili zavisnost, Sitarov osećaj za priču, za autentični trenutak, njegov “grubi” potez četkicom, neuobičajen spoj karikaturnog i egzistencijalnog, eksplicitna ili prigušena ironija, kao i osećaj za apsurd i glupost – nikada nas ne napuštaju.

Sitar je poznati balkanofil, energični je jugo-nostalgičar (nepopravljiv, kako kaže za sebe i

kog sadržaja *Sperma i krv* samostalno je objavio 1990. Tri godine ga je radio i s njim gotovo bankrotirao, prodavši kola da bi platio troškove štampe. Od tada Sitar radi uporedo komercijalnije i naglašeno autorske stripove. Druga zbirka erotskih priča, *Žena koja se voli s mačkom* (1998) u prodaji je prošla drugačije: u kratkom roku bila je rasprodana. Pored stripa, Sitar crta političke karikature, ilustruje dečje knjige i udžbenike i bavi se istorijom i kritikom stripa. Objavio je 2007. godine *Istoriju slovenačkog stripa 1927–2007*.

Do danas je objavio dvanaest albuma koje grupiše u cikluse: za dečiji uzrast, za tinejdžere, zbirku izrazito društveno-kritičkog sadržaja *Slobodna Slovenija* (četiri albuma), te zbirku *Erotika* (dva albuma) i, konačno, *Dnevnik Ane Tank*. Bilo da pripoveda o odrastanju, a uvek je

do daje: “najviše od svega mrzim nacionalizam – zbog nacionalista svih nacionalnosti raspala se najbolja zemlja na svetu”), levih je političkih uverenja i duboko emotivno vezan za partizanske ideale.

O ciklusu *Slobodna Slovenija* Sitar kaže: “Slovenački pisac i kritičar iz prošlog veka Fran Levstik je mlađim kolegama savetovao da pišu ‘tako da se Slovenac vidi u knjizi kao u ogledalu’. Ja se striktno držim njegovog saveta pa sam stoga u prvom albumu *Crni ljudi, bele kosti* pisao o putevima i stranputicama slovenačke katoličke crkve, u *4000* (s podnaslovom *Politička melodrama*), secirao sam slovenačku desničarsko-nacionalističku politiku, u trećem sam albumu nacrtao biografiju Boga (*Priča o Bogu: neautorizovana biografija*), dok sam u *Glavama* držao ogledalo slovenačkom društvu

u celini.” Na jednom drugom mestu Sitar je rekao: “Pre sto deset godina slovenački pisac i liberalni političar Ivan Tavčar objavio je roman *4000* u kojem govori o Sloveniji kao potpuno klerikalnoj državi. Moj strip, koji nosi isti naslov, pre svega je kritika slovenačkog nacionalizma, kojeg otelovljuje Janez Janša. Svi nacionalizmi su mi odvratni, pa isto mislim i o srpskom, hrvatskom i slovenačkom.”

O *Dnevniku Ane Tank*, Sitar je jednom ironično primetio: “Eto, dosadilo mi je raditi tmurne stripove s crkvenom i političkom tematikom kakve sam radio dosad, pa sam se prvi put okrenuo malo veselijoj temi i napravio strip o narkomanima.”

PUTOVANJE U SIVO: Formiranje negativnog identiteta kod zavisnika je istinski magično. Osećaj je potpuno isti kao kad postajemo zreliji od svoje okoline, što povlači za sobom osećaj različitosti i izostanka tema za identifikaciju. U tome je možda jedna od tajni zavisnosti – što ju je lako pomešati s individuacijom, i onda je braniti kao najličniju sopstvenost. Zavisnost se nastanjuje u nama kao najintimnije,

najkrhkije ja. Kažu psiholozi da dobar deo života provodimo pod vlašću psiholoških mehanizama koji od nas preuzimaju autonomiju. Ipak, među svim mehanizmima, heroinska zavisnost je jedan od najperverznijih gospodara.

Junakinja stripa Ana preuzima ton grubosti koja postaje štit pred vlastitom krhkošću. Kada počinju da joj se razvijaju grudi, kao većinu pubertelija i nju to potpuno opsega. “Svako veče, pre nego što odem na spavanje, divila sam im se ispred ogledala.” No, stvari su, ipak, skliskije no što izgledaju. “Hodala sam ponosito kao paun. A u stvari sve moje promene nisu zanimalo nikog.” Anu šamara ravnodušnost života koji je okružuje, pa mu ona uzvraća dvostruko jačom merom.

Sitarovo hvatanje nespretnosti gestova razmene među junacima je savršeno. Nezanje kako “to” treba uraditi, kako živeti prvi poljubac. A koliko se život sastoji iz oponašanja života? Od naše nemoći da se opustimo upuštamo se u izveštačeno gestikuliranje još nedoživljenog.

“Nos mi smeta.”

“Koliko moram da otvorim usta?”

“Gde da stavim jezik?”

Dnevnik Ane Tank jeste pravolinijski narativ s nešto meandara. Treba, međutim, obratiti pažnju na strukturu, oslušivati promicanja u toj strukturi, pratiti ritam razvoja ove pravolinijske priče koja u sebi nosi tragičnu transformaciju sumorne larve u odajama vlastite individuacije. Transformacije u – šta? U zastrašujuće ravnodušnog leptira heroinske zavisnosti koji će zamieniti punoću raspona krila ličnosti. To što Sitar pripoveda upravo jeste heroinska putanja. Putovanje u doboko sivo ili, ako baš hoćete, u smeđe. Tamna strana duge. *Dnevnik Ane Tank* se, međutim, bavi muklom pričom o jednom nedorečenom životu. Da bi se ispričala pripovest o jednom liku koji gubi kontrolu nad svojim životom potrebna je veća disciplina i majstorstvo nego za ispričati

jedan život zanimljiv po sebi. On priča jednu važnu priču o unutrašnjoj nemogućnosti.

Šta je Sitar učinio? Zauzeo je žensku psihološku poziciju, ušao u polnost vlastitog lika. Ženski karakteri daju snažan pečat Sitarovim stripovima, oni su lajtmotiv i crvena nit koja povezuje različite žanrove u kojima se izražavao, kroz čitav period adolescencije i potonjeg odrastanja.

Da teren bude skliskiji, varljivost Sitarove stilizacije, koja je u dosluhu s tinejdžerskim idiomom, ostvaruje varljivost prelaza iz jednog detinjstva u tesnoj koži u noćnu moru narkomanske zavisnosti, dakle svet u kome nismo zaštićeni detinjstvom, a osećamo se izgubljeniji od deteta. Bili smo dete, a sada smo narkoman.

Ljubavna priča s okusom heroina? U njoj ima veoma malo ljubavi. Ponajviše nasumičnog tražanja za ispunjenjem nedostajućeg osećaja života i sebe.

NEMA KRAJA: Oni koji su *Dnevnik Ane Tank* bolje razumeli, nazvali su ga kombinacijom društvene ironije, sirovih činjenica i grotesknog realizma, *hardcore* bajkom za odrasle koji imaju decu. Koji bi sinopsis ovog grafičkog romana bio? Prvi poljubac, prva simpatija, prva ljubav, prva menstruacija, prvo pijanstvo, prvi seks (bila je, međutim, suviše pijana da sledećeg dana nije mogla da ga dozove u sećanje), prvi džoint, prvi trip, prvi ekstazi, i na kraju prvi heroin. A kraja nema, hoću reći Ani i nama kraj nije poznat, i to je jedina izvesnost. Crno-beli epilog ne obećava ništa vedro na vidiku. Ana je prilično daleko od bilo čega što bi je ponukalo da prebrodi svoj cinizam i ravnodušnost prema životu. Da li će Ana ikada prevladati svoju infantilno narcisoidnu fazu u suočenju sa svetom?

Talentovana ležernost Sitarovih konturnih linija je bluz poteza četkicom umočenom u tuš. Njegov majstorski, emocionalni pristup stvaranju stripkih priča, korišćenje suve četke koja prizoru daje teksturu, grubi, slobodno improvizovani potezi, malo pozadine u prozorima. Senzualna, iskrzana debela linija u direktnom je kontrastu s frankofonskom tradicijom koja teži prečišćenosti, ustoličenoj stilizaciji *čiste linije*.

Jedna dominantna struja stripkog stvaralaštva iz Slovenije znatno je drugačija od onoga što poznajemo kao strip u susjednim zemljama. Slovenačka strip scena je mala, ali naseljena snažnim autorskim ličnostima. Tomaž Lavrič, Zoran Smiljanić i Iztok Sitar izborili su se za svoje opuse vlastitom hrabrošću, beskompromisnošću i istrajnošću.

Zoran Đukanović

